

Sûreti ile Sîreti Arasında Akif Emre

İHSAN FAZLIOĞLU

BİR İNSAN HAKKINDA İFADEDE BULUNMAK, BU İFADEYİ DE İBAREYE DÖNÜŞTÜRMEK ZANNEDİLDİĞİNİN TER-SİNE oldukça zordur. Çünkü bir kişiyle belirli bir mesafeden kurduğunuz beşerî ilişkinin verilerinden elde ettiğiniz *tanıma*, bir *yaşantı* olarak size anlamlı bir *resim* verse de, bu yaşantıyı ifadeleştirdiğiniz ya da ibareleştirdiğinizde, ister istemez sınırlı *örüntülerle* yetinmek zorunda kalırsınız. Çünkü her tanımlama teşebbüsü bir *sınırlama* etkinliğidir aynı zamanda. Öte yandan resme eşlik eden *anlam*, ifade ve ibarede içkin olsa da, tabir edilerek yeniden üretilmesiyle, ilk varlığa geldiği mekansal-zamansal bağlamı yitirdiğinden gittikçe silikleşecek, yeniden şekillenecektir. Bu çerçevede kişi hakkında her *anlatı* sözcüklerle yapılan bir tür fotoğraf çekmeye benzer. İlginçtir ki, bu kişinin kendi hakkındaki ben-anlatısı için de geçerlidir. Bu durum sadece dilin imkânlarına indirgenerek açıklanamaz; bizâtihi her tür gerçekliğin tanımlanma, sınırlanma, belirlenme vb... etkinliklere karşı direnme, hatta çekilme gibi karşı-oluşları da dikkate almak gerekir. Kişi söz konusu olduğunda bu tespitin toplumsal düzlemde daha tehlikeli bir sonucu vardır. Çünkü tanımlanan kişi, dondurma ve sabitlemenin doğal sonucu olarak 'idealize' edilir yani bir fikre, bir ideye, içeriksiz bir forma dönüştürülür. Bir ide haline getirilen kişi

de, ulaşılamaz olduğundan, artık genç nesiller tarafından ‘örnek’ alınmaz, alınamaz...

Akif Emre hakkında aşağıda dile getireceklerim bu iki temel tehlike eşliğinde okunmalıdır. Büyük oranda belirli ancak parçalı bir mekansal-zamansal süreçte yaşanan ilişkinin ifade ve ibaresi, idealize etmekten kaçınmaya çalışan, ama aynı zamanda bu sürecin belirli bir açıdan örüntüsel anlamda çerçevelenmesi olarak görülmelidir. Daha yalın bir deyişle, söz konusu mekânsal-zamansal ilişki soru konusu kılındığında, yani bu yaşanmışlık deneyimi içinde “Akif Emre, sizin için ne ‘anlam’ ifade ediyor?” denildiğinde, kasdî bir yönlendirmeye muhatap olmaksızın muhayyilede hayatîyet kazanan resmin, doğrudan ifade ve ibare düzeyinde kavramsal bir modellenmesi şeklinde mütalaa edilmelidir. Bu modellemenin Akif Emre ile yaşadığım hem bireysel hem de kamusal ortamlardaki deneyimin verilerden hareketle oluşturulduğuna; ancak bazı özel arka-planlara sahip olduğuna da dikkat kesilmelidir. Kısaca hem sevinç hem de çığlık duygu durumundan çıkıp bir ifade ve ibareye dönüştüğünde *hissiyat*ını ve *hassasiyet*ini kaybeder; yeniden bir duygu durumuna dönüşmesinin asgarî şartı, hiç şüphesiz, yeniden *hissetmek*ti; akl etmek değil...

Türkçe’de kullanılan *surat* sözcüğü *sûret* sözcüğünün tahrif edilmiş hâlidir. Sözlüklerde genel olarak “şekil, görüntü, resim” gibi ikincil anlamlarıyla yer alan bu sözcüğün, felsefe-bilim geleneğimizi unuttuğumuzdan aslı anlamı geri çekilmiştir. Elbette bu yazı çerçevesinde *sûret* sözcüğünün felsefî çözümlemesine girişmeyecek, yalnızca konumuz çerçevesinde anlamını belirlemeye çalışacağız. *Sûret*, en genel anlamıyla “maddeye türsel özelliğini kazandıran ne-ise-ne”dir. Örnek olarak, bizi insan kılan katmanlı ve karmaşık maddî yapımız değil, o maddeye eklenen ve onu ‘insan’a dönüştüren türsel *sûrettir*. Dış-dünya’da madde ve *sûret* birliktedir; ayrılmazlar. Zihindeki idrakleri ise maddenin *cinse*, *sûretin* de *fasla* tercüme edilip bir araya getirilmesi yani *mâhiyet* ile mümkündür. İşte *sûret*, zihnî anlamda da *mâhiyet*, özellikle bunun mukavvim unsuru *fasıl*, insan yüzünde müşahede edildiğinden insan yüzüne *surat* denilmiştir. Çünkü *sûretimizin* gölgesi *suratımıza* düşer. Nasıl ki, kadîm felsefî geleneğe *sûret*, akılla bakma (*nazara fî...*) yoluyla bilinmeyi, tanınmayı mümkün kılsa, insanın *suratı* da gözle bakma (*nazara ilâ...*) yoluyla onun bilinmesi ve tanınmasına imkân tanır. Elbette şimdîye değin dile getirilenler hakikî değil mecâzî anlamlarıyla

Söz konusu örneğin, belirli mekân ve zamanlarda kendisi hakkında edindiğim, parçalı ve kısıtlı verilere bağlı bu silik resim çerçevesindeki en temel özellikleri nelerdir diye kendi kendime sorduğumda şöyle bir sıralama da bulunabilirim diye düşünüyorum:

Öncelikle yukarıda işaretlenen noktalar muvacehesinde en önemli özelliğin *haysiyet*' olduğu söylenebilir. *Haysiyet* sözcüğünü derin idrak için günlük hayatta kızıldığında kişilerin birbirine karşı bağırarak seslendirdikleri hakaret anlamındaki *haysiyetsiz* kelimesini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bir kişi niçin *haysiyetsiz* olarak nitelendirilir ve hakaret edilen kişide neyin *eksikliğine* delâlet eder? *Haysiyet* sözcüğü '*min hays*' ifadesi ile birlikte düşünülürse meramımızı daha

dikkate alınmalı ve *denmek istenene* yani *manaya* delâletleri cihetlerinden okunmalıdır.

Sîret ise, aslında kişinin *sûretini* yani kendini insan kılan her ne-ise-ne'yi yaşamasıdır. Ancak bu noktada şu soru sorulabilir: Herkes *sûretini*, *sîretine* yani 'örnek-yol'a dönüştürebilir mi? Çünkü şimdiye değin denilenler şöyle bir sonucu zorunlu kılar: İnsan, suratına düşen *sûretinin* gölgesini bir ömür boyu takip ederse, bu takip örnek alınacak bir *sîrete* dönüşür; başka bir deyişle böyle bir kişinin adımladığı mekân, başkaları tarafından da yürünebilecek bir '*örnek-yol*' hâlini alır. Ters durumda ortaya "suratsız (: yüz­süz) insan" çıkar yani kendini insan kılan *sûretine* uygun davranmayan, *sîretine* yansıtmayan, bu nedenle de suratından *sûretinin* gölgesi müşâhede edilemeyen kişi... İşte kişisel kanım, Akif Emre, *sûretini*, suratına yansıtan ve suratına düşen *sûretinin* gölgesini bir ömür boyu takip eden, bu nedenle de *sûretini* *sîrete* dönüştüren, sonraki nesillerin de belirli yönlerden örnek alabileceği bir misâl, yürünebileceği bir örnek-yol hâline getirebilen bir kişidir.

iyi çerçeveleyebiliriz. Çünkü bu ifade bir şeyi tanımlarken kullanılır ve tanımın yönünü gösterir. Örnek olarak «Ali, min hays el-tâlib» dendiğinde Ali'nin "öğrenci olmak *haysiyetiyle*" dikkate alındığına işaret edilir. Ancak, «Ali, min hays el-insân» dendiğinde ise Ali'nin "insan olmak *haysiyetiyle* göz önünde bulundurulduğu söylenilmiş olur. Öyleyse,

'haysiyet' bir kişi için kullanıldığında, o kişiyi insan kılan en temel niteliğine, özellikle düşünme ve konuşma yetisini birlikte içeren *nutk* özelliğine, kısaca *insanlığına* atıf yapar. Bu anlatılanlar ışığında *haysiyetli olmak, insan-olmak*; daha ayrıntılı olarak *insan olmayı mümkün kılan en temel niteliğe göre davranmak* demektir; ancak buradaki vurgunun yönü, dikkat edilirse, tıpkı sûret ile surat arasındaki ilişkide olduğu gibi, kişinin insan olmağını günlük yaşamında *eylemlerinde* göstermesi, yansıması, *tecessüm ettirmesi*, somut bir biçimde temsil etmesidir. İşte ancak bu şartlardır ki, sûret, sîrete dönüşür, dönüşebilir.

İnsanlığımızı yani sûretimizi yüzümüzde izhâr etmek yani *surat* ile eylemlerimizde temsil etmek yani *haysiyet*, oldukça zor ve yorucudur; çünkü ömür denilen süreçte bu izhâr ve temsil bir kerelik değildir, tersine süreklilik talep eder. Bu nedenle, *ciddiyet*, dâim *dikkat* ve çok tehlikeli olan *tutarlılık* isterler. Tutarlık sözcüğünü tehlikeli olarak adlandırdım çünkü *zihni-aklı* yani fikirlerdeki tutarlılık ile eylemlerdeki tutarlılık oldukça iki farklı tutuma işaret ederler. Fikirlerdeki tutarlılık düşünce için beklenen, olumlu bir hâl iken, eylemlerdeki tutarlılık kişiyi oldukça gerer; günlük yaşamdaki binlerce farklı değişken dikkate alındığında ise yorar. Nitekim, bir müzakeremizde Akif Emre, bir olay hakkındaki yaklaşımına yönelik bir öz-eleştiriye bulunduktan sonra şöyle demişti: "Keşke bu kadar köşeli olmasaydım; bu beni yoruyor..!" Ciddiyet, dikkat ve tutarlılık ile bunların yarattığı gerginlik ve yorgunluk ise insanda bir *öfke* üretir. Bu öfkenin kaynağı, görüldüğü üzere günlük olgu ve olaylar ile psikolojik sâikler değildir ve başkalarından daha çok kişinin kendine yöneliktir. Akif Emre'de, yakın çevresindeki kişilerin özellikle inanç ve fikirleri ile eylemleri arasında gördüğü tutarsızlıklar karşısında hâsıl olan öfkenin temel nedeni, kanımca budur. Ancak tekrarda fayda var: Bu öfke karşısındakilerden daha çok kendine yöneliktir; bu nedenle saldırmayı ve bağırmağı değil, geri çekilmeyi ve dahi gittikçe münzevileşmeyi getirir. Öyle de olmuştur! Kendi içine çekilmek, hicret etmek, bedeli ağır olmakla birlikte diğer hasletlerle birleştiğinde, kişinin kendine *zâtî/öz saygısını* besler; çevresi için de *saygın* kılar. İşte, sûretin sîrete dönüşmesi yani başkaları için örnek-yol hâlini alması, en nihayetinde kişinin saygın bir temsilde sürekli temessül edilebilmesi ile mümkündür.

EK

Ehl-i Dikkat Hakikatli Bir Adam: Akif Emre'

En zor şeydir bir insanın kapladığı yeri hakkı-ile tutması... Her dâim hak-ile olması... Akif Emre, şehâdet ederim ki, kapladığı yeri hakkı ile tutan, her dâim hak-ile olan hakikî bir dervîşti. "Huzûr, her dâim O'nun huzûrunda hâzır olma bilincidir; çünkü ancak hâzır olanlar huzûr bulurlar." cümlemi çok beğendiğini söylemişti bir gün ve eklemiştir: "Ben buna 'ölümü yaşamak' diyorum." 'Ölümü yaşamak' yani 'dâim dikkat'... Onun için kendisini 'ehl-i dikkat' olarak adlandırmıştım. 'Dikkat' sözcüğünün köküne 'dikkat' edilirse, "inceltme, ince eleyip sık dokuma, ayrıntılı olma, kılı kırk yarma" gibi anlamları olduğu görülür; ayrıca "dakîka" sözcüğünde olduğu gibi ânın derin bir idraki olduğu da hissedilebilir. Tüm denilenler basit anlamıyla bir iş yaparken gösterilen hassasiyetlerle ilgili değil; tersine yaşarken, ifrât ve tefrîte düşmeksizin, yola ilişkin bilinçli bir yordamın eşliğinde yürümek demek... Bir kedinin avı karşısındaki gergin yakaza hâli; en son sınırına dayanmış yay gibi; en küçük bir

Bir kedinin avı karşısındaki gergin yakaza hâli; en son sınırına dayanmış yay gibi; en küçük bir ânı bile fevt etmemek için... Kısaca şuûr... Bu nedenledir ki, her zaman yorgun bir hâli vardı. Dalgınlığının nedeniydi dalgıçlığı... Yaşadığı zamanın şâhidi olmak kolay değildir; bunun için tüm ânları sürekli taramak; deyiş yerindeyse bir râsîd gibi sınırsız bir mekândaki olgu ve olayların her hareketini gözlemleyip anlamlı cümlelere dönüştürmek ve sonra da geleceği ön-göreceğ şekilde yorumlamak gerekir. Tüm bunları yaparken de hak-ile olmak, hakikat-ile yürümek; şahsî menfaati için yan-yollara sapmamak...

ânı bile fevt etmemek için... Kısaca şuûr... Bu nedenledir ki, her zaman yorgun bir hâli vardı. Dalgınlığının nedeniydi dalgıçlığı... Yaşadığı zamanın şâhidi olmak kolay değildir; bunun için tüm ânları sürekli taramak; deyiş yerindeyse bir râsîd gibi sınırsız bir mekândaki olgu ve olayların her hareketini gözlemleyip anlamlı cümlelere dönüştürmek ve sonra da geleceği ön-göreceğ şekilde yorumlamak gerekir. Tüm bunları yaparken de hak-ile olmak, hakikat-ile yürümek; şahsî menfaati için yan-yollara sapmamak... Ve Âmen-tu'sunun bedelini ödemeyi göze almak.. Akif Emre, istikâmeti muhkem, hakikatli bir şâhiddi; çağının, zamanının, ânının şâhidi... Âmen-tu'sunun bedelini ödemeyi göze almıştı; ödedi de... Ben de öyle olduğuna şehâdet ediyorum... Kendisine rahmet, sevenlerine sabır diliyorum... ❖